

بررسی وضعیت بورس کالاهای کشاورزی

کد موضوعی: ۲۵۰

شماره مسلسل: ۱۲۴۱۰

خردادماه ۱۳۹۱

دفتر: مطالعات زیربنایی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	۱. بورس کالا و ارتباط آن با عوامل مهم بازار
۴	۲. اهداف راه‌اندازی بورس کالاهای کشاورزی در جهان
۷	۳. دلایل راه‌اندازی بازار بورس کالای کشاورزی در ایران
۹	۴. جایگاه قانونی بورس کالای ایران
۱۰	۵. وضعیت بورس محصولات کشاورزی در ایران
۱۱	۶. مشکلات و ابهامات موجود در بورس کالای محصولات کشاورزی
۱۲	۷. ویژگی ساختار بازار محصولات پایه کشاورزی کشور
۱۲	۸. ضعف‌های ساختاری بورس کشاورزی از ابتدا تاکنون
۱۳	جمع‌بندی
۱۴	راهکارها
۱۷	پیوست
۲۰	منابع و مأخذ

بررسی وضعیت بورس کالاهای کشاورزی

چکیده

ایجاد بورس کالاهای کشاورزی در ایران در سال ۱۳۸۳ برای دستیابی به اهدافی همچون افزایش سرعت انتقال اطلاعات بازار به تولیدکننده و مصرف‌کننده، کاهش هزینه معاملات، مدیریت بحران ناشی از نوسان عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی، کاهش ریسک قیمت برای تولیدکننده و مصرف‌کننده محصولات کشاورزی، ایجاد زمینه برای گسترش تحقیقات بازار و توسعه صادرات محصولات کشاورزی بوده است.

لکن اکنون با وجود گذشت هفت سال از ایجاد بورس کالاهای کشاورزی باید اذعان کرد که درحال حاضر درصد بسیار اندکی از کالاهای معامله شده در بورس کالا، مربوط به محصولات کشاورزی بوده و این درحالی است که ۱۷ محصول در فهرست کالاهای پذیرش شده رینگ محصولات کشاورزی بورس کالای ایران وجود دارند.

نگاه دولت به اقتصاد کشاورزی و مرکزیت دادوستد کالاهای کشاورزی در بازار که با ساختار و سازوکار سنتی اداره می‌شود و همین‌طور کم‌توجهی دولت به اجرای قوانین بورس کالا و عدم حمایت جدی از بورس محصولات کشاورزی باعث شده که فعالان این عرصه همچنان علاقمند به فعالیت در بازار سنتی باشند. بدون تردید بورس کالاهای کشاورزی برای توسعه، نیازمند حمایت‌های دولت است و همان‌گونه که دولت تولیدکنندگان عمده فلزات را مکلف به عرضه محصول خود در بورس کالای ایران و بسیاری از ادارات دولتی را به خرید از این بورس موظف کرده است بایستی چنین شرایطی نیز برای محصولات کشاورزی ایجاد و در عین حال بعضی از سیاست‌هایش در بخش کشاورزی تغییر کند.

با توجه به امکانات و زیرساخت‌های فراهم شده در بورس کالا و اهتمام این بورس به گسترش فعالیت در حوزه محصولات کشاورزی، دولت می‌تواند واردکنندگان کالاهای کشاورزی را مکلف به عرضه کالای خود در بورس کند و یارانه‌های محصولات کشاورزی را نیز از طریق بورس اختصاص دهد.

مقدمه

ایجاد بورس کالاهای کشاورزی در جهان قدمتی ۱۵۰ ساله دارد و بیشتر در کشورهای توسعه‌یافته ایجاد شده است. عمده‌ترین علت پیدایش این بازارها، بروز مشکلات بر سر راه دادوستد سنتی محصولات کشاورزی بوده است.

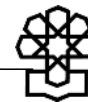
بازار محصولات کشاورزی در ایران همواره با محدودیت‌ها و دشواری‌های ساختاری زیادی روبرو بوده و بخش عمده‌ای از این مشکلات مربوط به عدم توسعه‌یافتگی اقتصاد کشاورزی و همچنین ساختار سنتی و ناکارایی بازار محصولات کشاورزی بوده است که علیرغم تلاش‌های بسیار انجام شده طی یک دهه اخیر و صرف میلیاردها ریال در جهت اصلاح این ساختار همچنان شاهد عدم بازدهی مناسب در حصول نتایج مورد انتظار در این بخش بوده‌ایم.

با توجه به مشکلات مشاهده شده در سالیان گذشته بورس کالای کشاورزی ایران به‌عنوان یک بازار جدید با ایجاد ساختاری فراگیر، یکپارچه، متشکل و سازمان‌یافته درصدد رفع مشکلات موجود بر آمده است تا با استفاده از روش‌های گوناگون سبب حفظ و پایداری و همچنین توسعه بخش کشاورزی در سال‌های آتی شود.

در حال حاضر ۱۷ محصول کشاورزی شامل جو، برنج، عدس، نخود، ذرت، سویا، کنجاله سویا، زعفران، کنجاله تخم پنبه، پسته، پنبه، خرما، کلزا، گندم، روغن خام، شکر و زیره در این بورس مورد پذیرش قرار گرفته و قابلیت معامله بر روی آنها در بورس کالای ایران وجود دارد. در این گزارش سعی خواهد شد تا ضمن تشریح اهداف و دلایل ورود محصولات کشاورزی به بورس، ضعف‌های ساختاری معاملات محصولات کشاورزی در بورس کالای ایران را بیان کرده و در نهایت راهکارهایی برای توسعه معاملات محصولات کشاورزی در بورس ارائه شود.

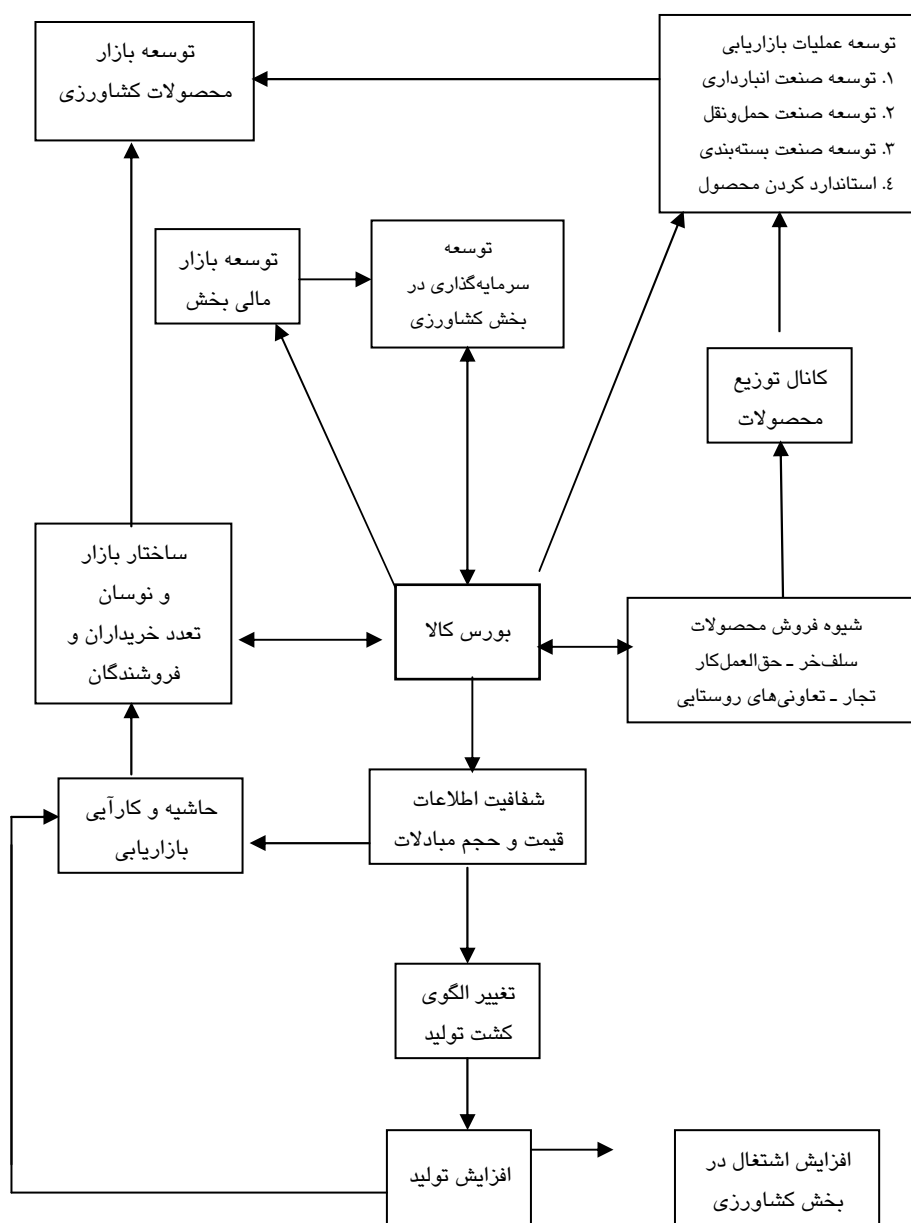
۱. بورس کالا و ارتباط آن با عوامل مهم بازار

بورس کالا با عوامل مهم بازار محصولات کشاورزی و روش‌های گوناگون اجرایی در ارتباط است. این عوامل شامل ساختار، حاشیه و کارایی بازار، توسعه عملیات بازاریابی، الگوی کشت، توسعه سرمایه‌گذاری، توسعه بازار مالی و در نهایت توسعه بازار محصولات کشاورزی است. نحوه ارتباط بورس با این عوامل در نمودار ۱ نشان داده شده است. بورس کالا ارتباط متقابلی با ساختار و شیوه فروش محصولات کشاورزی دارد. همچنین بورس با تشویق توسعه عملیات بازاریابی (استاندارد، بسته‌بندی، حمل‌ونقل و ...) در نهایت منجر به توسعه بازار محصولات کشاورزی می‌شود. با به‌وجود آمدن بورس کالا شفافیت اطلاعات در مورد قیمت و حجم مبادله کالاها بیشتر

شده و انتقال این‌گونه اطلاعات به کشاورزان باعث تغییر الگوی کشت به سوی محصولاتی که از میزان سود مناسبی برخوردارند، می‌شود.

نمودار ۱. ارتباط بین عوامل بازار و بورس کالا

۲. اهداف راه‌اندازی بورس کالاهای کشاورزی در جهان

۲-۱. اهداف راه‌اندازی بورس‌های کالا در کشورهای توسعه‌یافته

۲-۱-۱. کاهش هزینه معاملات

در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته از جمله آمریکا، کانادا و... ایجاد بورس کالا تا حد بسیار قابل توجهی در جهت کاهش هزینه معاملات کالا بوده است. هزینه‌های شناسایی و دستیابی به طرف مقابل معامله، جمع‌آوری و انتشار اطلاعات بازار و جامعیت اطلاعات مزبور، حمل‌ونقل، انبارداری غیرضروری و ... از جمله هزینه‌هایی هستند که در شرایط نبود بازار منسجم و متشکل موجب فزونی هزینه معاملات و در نتیجه افزایش قیمت کالاهای مورد مبادله می‌شوند.

۲-۱-۲. افزایش سرعت انتقال اطلاعات بازار به تولیدکننده و مصرف‌کننده

تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان عمده کالا، از ارکان بسیار مهم بازار هر کالایی محسوب می‌شوند. بازار محل اصلی دادوستد کالا است و هرگونه واکنش بازار، پیامدهایی به شکل تغییر قیمت کالاها را به دنبال دارد، همچنین شفافیت و روان بودن معاملات در یک بازار در حد بسیار بالایی به سرعت واکنش آنها بستگی دارد. هرگونه اضافه تقاضا یا عرضه یک محصول با ورود آنها به بازار و فعالیت در آن به حداقل می‌رسد و چگونگی رسیدن بازار به تعادل، بستگی تام به سرعت واکنش تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان کالاها دارد.

در شرایط نبود بورس کالا، اطلاعات در بازار به صورت گنگ، ناقص و با سرعت بسیار پایین انتشار می‌یابد و نتیجه آن می‌شود که مازاد عرضه یا تقاضا و در نهایت کاهش یا افزایش قیمت با کندی بسیار تعدیل و روند دستیابی به تعادل در بازار به شدت کند و بطئی می‌شود.

۲-۱-۳. مدیریت بحران‌های ناشی از نوسان عرضه و تقاضای محصولات

عرضه محصولات کشاورزی به دلیل خصلت فصلی بودن آنها و شرایط متغیر آب و هوایی از نوسانات بسیار بیشتری نسبت به سایر کالاها برخوردار است. این امر موجب تزلزل و نوسان شدید قیمت آنها می‌شود. نوسانات ناشی از عدم تعادل در بازار محصولات به منزله ورود بحران و افزایش بی‌اعتمادی و نااطمینانی به بازار تلقی می‌شود که پیامدهای اقتصادی و سیاسی ناخوشایندی را به همراه دارد.

۲-۱-۴. کاهش ریسک قیمت برای تولیدکننده و مصرف‌کننده

هر فرد متقاضی دادوستد در بازار دو نوع ریسک را متحمل می‌شود که آنها را می‌توان به این صورت برشمرد:

- **ریسک قیمت:** ریسک قیمت در واقع خطرات ناشی از تغییرات قیمت را دربر می‌گیرد. وجود الگوی تار عنکبوتی در بازار محصولات کشاورزی این خطر را بسیار پراهمیت جلوه‌گر می‌سازد. این امر بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته را بر آن داشته تا با به‌کارگیری بورس کالای کشاورزی و معرفی قراردادهای اختیار معامله به کشاورزان، راه‌حل‌های جدیدی برای بیمه نوسان قیمت ایجاد کنند.

- **ریسک معاملات:** یکی از خطرات دیگری که فعالان هر بازاری را تهدید می‌کند امکان عدم پایبندی به تعهدات قراردادهای بازار سنتی است که همواره مشکلات زیادی را برای فعالان بازار به وجود آورده و این امر باعث شده است که بسیاری از برنامه‌ریزی‌ها برای تولید و مصرف با مشکل روبرو شود.

۵-۱-۲. ایجاد زمینه‌های لازم برای گسترش تحقیقات علمی بازار

بورس‌های کالا در تمام کشورهای توسعه‌یافته در کنار خود سازمانی را به‌وجود آورده که به نوعی چشم‌انداز آتی بورس و عملکرد آن را مطالعه می‌کند. اگرچه این بورس‌ها خود متصدی گسترش این‌گونه مؤسسات نبوده‌اند اما به‌دلیل وجود فعالان بسیار در بازار و به‌دلیل نیاز به مطالعه بازار، مؤسسات علمی و تحقیقاتی فعالیت خود را در زمینه تحقیق و مطالعه بازار گسترش داده‌اند.

۶-۱-۲. توسعه صادرات کالاهای مختلف

یکی از کارکردهای بسیار مهم بورس کالا در هر کشوری، دادوستد انواع کالاهای استاندارد با ویژگی‌های تعیین شده از طرف بورس است. کالاهای از نظر کیفیت و مرغوبیت و سایر ویژگی‌ها طبقه‌بندی شده و در صورت احراز استانداردهای تعیین شده از طرف بورس وارد بازار دادوستد خواهند شد. این واقعیت مؤید آن است که کشورهای توسعه‌یافته در دستیابی به هدف توسعه صادرات محصولات کشاورزی از طریق بورس کالا موفق بوده‌اند.

۲-۲. اهداف راه‌اندازی بورس کالا در کشورهای در حال توسعه

۱-۲-۲. کاهش تصدیگری دولت در بخش کشاورزی

در اکثر کشورهای در حال توسعه، دولت کارفرمای بسیار بزرگی است که در تمام زمینه‌های اقتصادی حضوری گسترده و مالکیت بلامنازع دارد. ساختار دولتی اقتصاد این‌گونه کشورها به همراه قوانین بعضاً دست‌وپاگیر و بوروکراسی بسیار گسترده، زمینه‌های ناکارآمدی بخش‌های مختلف اقتصاد را فراهم کرده است.

دوگانگی و چندگانگی قیمت محصولات کشاورزی عمده‌ترین نمود آسیب‌پذیری بخش کشاورزی در این کشورهاست. بورس کالا از طریق مکانیسم معاملات خود، تصدیگری دولت در

بازار محصولات کشاورزی به‌ویژه قیمتگذاری محصولات را کاهش می‌دهد.

۲-۲-۲. هدفمند کردن سیاست‌های حمایتی دولت

در بسیاری از کشورهای درحال توسعه، سیاست‌های حمایتی دولت به‌ویژه در بخش کشاورزی خود موجب بروز بسیاری از مسائل و مشکلات شده است. مکانیسم اعمال چنین سیاست‌هایی در بسیاری موارد بر ناکارایی‌های موجود در بازار افزوده است. با ایجاد بورس کالاهای کشاورزی دولت می‌تواند سیاست‌های حمایتی خود از بخش کشاورزی را هدفمند کرده و از آثار بعضاً مخرب آن بکاهد.

۲-۲-۳. تأمین مالی تولیدکننده

بورس کالای کشاورزی فی‌نفسه هیچ‌گونه تأمین مالی برای تولیدکنندگان نخواهد داشت، بلکه می‌تواند مکانیسمی را طراحی کند که کشاورزان براساس اسناد و قراردادهایی که در بورس کالا دادوستد کرده‌اند به بانک‌های تخصصی و تجاری معرفی شوند و اعتبار لازم را دریافت کنند.

۲-۲-۴. اصلاح ساختار بازار سنتی

اصلاح ساختار سنتی بازار محصولات کشاورزی و به‌تبع آن رفع بسیاری از نارسایی‌ها و مشکلات و ناکارآمدی‌ها، یکی از مهمترین اهداف راه‌اندازی بورس در اکثر کشورهای درحال توسعه بوده است. بورس قادر است لایه‌های مضاعف توزیع محصولات از تولید تا مصرف را متحول کند و قدرت انحصاری تعدادی بنگاه خاص در این زمینه را کاهش دهد.

۲-۲-۵. تصحیح ساختار بازار

بهترین نوع بازار در اقتصاد، حالت رقابتی آن است. هر چقدر ساختار یک بازار به رقابتی نزدیک شود، تخصیص منابع برای کل جامعه بهتر خواهد بود. بورس نمادی از بازار رقابتی است که قیمت کالاها از برخورد مستقیم عرضه و تقاضا حاصل می‌شود. قیمت‌های تعیین شده در بورس، اولاً تعادلی می‌باشند و ثانیاً به‌دلیل ثبات بیشتر برای پیش‌بینی قابل اعتمادتر هستند.

۲-۲-۶. افزایش کیفیت کالاهای کشاورزی و استاندارد شدن آنها

از آنجایی که استانداردهای خاصی برای دادوستد محصولات، در بورس کالای کشاورزی توسط کمیته‌های تخصصی تعیین می‌شود، لذا راه‌اندازی بورس گام مثبت و بسیار مهمی در جهت بهبود کیفیت محصولات کشاورزی خواهد بود.

۲-۳. اهداف راه‌اندازی بورس کالای کشاورزی در ایران

در ایران بخش کشاورزی دارای مشکلات متعددی است که راه‌اندازی بورس می‌تواند برخی از این

مشکلات را در کوتاه‌مدت و بلندمدت حل کند. مهمترین اهداف راه‌اندازی بورس کالای کشاورزی در ایران به شرح زیر اعلام شده است:

۱-۳-۲. اهداف بلندمدت

- کاهش هزینه معاملات و ساماندهی مناسب بازار محصولات کشاورزی،
- افزایش سرعت انتقال اطلاعات بازار به تولیدکننده و مصرف‌کننده،
- توسعه صادرات محصولات کشاورزی،
- تنظیم الگوی کشت،
- حذف واسطه‌ها و از بین بردن دلالی در بخش کشاورزی،
- تغییر ساختار بازار سنتی به یک بازار مدرن.

۲-۳-۲. اهداف کوتاه‌مدت

- جلوگیری از نوسانات شدید قیمت،
- کاهش ریسک قیمت و معاملات،
- بهبود کیفیت محصولات کشاورزی از طریق استاندارد کردن،
- تأمین مالی کشاورزان،
- کاهش هزینه‌های شناسایی منابع تولید و مصرف بازار،
- فعال شدن تشکل‌های بخش کشاورزی در زمینه معاملات، بهبود تولیدات و تنظیم بازار.

۳. دلایل راه‌اندازی بازار بورس کالای کشاورزی در ایران

یکی از دلایلی که همواره به‌عنوان ضرورت توسعه بازار بورس کالاهای کشاورزی ذکر می‌شود ناکارایی بازار سنتی در کمک به تولیدکنندگان و فعالان بازار در مدیریت ریسک قیمت محصولات کشاورزی است. که این ناکارایی دلایل متعددی دارد که در ادامه به برخی از آنها پرداخته می‌شود.

۱-۳-۳. ناکارایی‌های بازار سنتی

- نمونه‌هایی از معضلات این بازار را می‌توان به‌صورت زیر عنوان کرد:
- نوسانات فصلی قیمت محصولات کشاورزی و ناپایداری آن،
- عدم شفافیت قیمت محصولات کشاورزی،
- نوسان عرضه محصولات کشاورزی،

- اطلاع‌رسانی نامناسب در بازارهای اصلی،
 - حضور گسترده و چشمگیر دلان و واسطه‌ها در بازار،
 - کمبود و نارسایی اعتبارات مالی مورد نیاز تولیدکنندگان در زمان‌های مختلف،
 - فقدان بازار رقابتی فراگیر و یکپارچه در تمام مراحل دادوستد،
 - عدم کارایی شبکه بازاریابی و خدمات بازاریابی.
- با توجه به معضلات بازار سنتی، بورس کالای کشاورزی با ایجاد تحول در این بازار آثار اقتصادی فراوانی را به جای می‌گذارد.

۲-۳. انبارداری

انبارداری یکی از عملیات مهم بازاریابی محسوب می‌شود که طی آن محصول از زمان تولید تا زمان عرضه به بازار مصرف در آن نگهداری می‌شود. این فعالیت از قدیم توسط مردم انجام می‌گرفت و محصولات در زمان وفور برای زمان کمیابی ذخیره می‌شدند. به این ترتیب فعالیت انبارداری خدمتی است که در آن فایده زمانی نصیب مصرف‌کنندگان می‌شود.

به‌طور کلی انبار کردن محصولات کشاورزی ممکن است به دلیل موارد زیر باشد:

- مقابله با تقاضای متمرکز برای تولید پراکنده (با توجه به بعد زمان)

- مقابله با تولید متمرکز برای تقاضای پراکنده (با توجه به بعد زمان)

- امکان فروش با قیمت بهتر در آینده

- خرید یکجا و استفاده از تخفیف‌های عمده‌خری، کاهش هزینه حمل و ...

- رسیدن محصول در انبار.

در فعالیت‌های انبارداری محصولات کشاورزی سه ریسک عمده وجود دارد.

الف) ریسک از دست دادن محصول بر اثر آتش‌سوزی، سیل، هجوم آفات و بیماری‌های انباری.

ب) ریسک ناشی از کاهش کیفیت و بازارپسندی که ارزش محصولات انبار شده را کاهش می‌دهد.

ج) ریسک قیمت.

یکی از کارکردهای بورس کالا قاعده‌مند و استاندارد کردن فعالیت‌های انبارداری محصولات کشاورزی است. بررسی وضعیت انبارداری محصولات کشاورزی در کشور حاکی از آن است که اکثر فعالیت‌های انبارداری مطابق با استانداردهای تعریف شده و سازمان یافته‌ای صورت نمی‌گیرد. بنابراین یکی از فرصت‌های ایجاد بورس کالا می‌تواند انبارداری این محصولات باشد.

۳-۳. کامل نبودن اطلاعات در بازار سنتی محصولات کشاورزی

به دلیل آنکه بازار سنتی از یکسو شیوه‌های اطلاع‌رسانی نوین را در اختیار ندارد و نیاز به ایجاد این مکانیسم را حس نکرده و ازسوی دیگر تدارک دیدن این شیوه‌ها و امکانات نیازمند صرف هزینه و وقت بسیار می‌باشد که البته برای فعالان بازار ایجاد آن مقرون به‌صرفه نیست). در نتیجه اطلاعات ارسالی از بازار سنتی بسیار ناقص و نامطمئن می‌باشد. علاوه بر آن یکی از مشکلات اساسی مراجعه‌کنندگان به بازار در اختیار نداشتن اطلاعات موثق و دقیق مربوط به میزان عرضه و تقاضا و در نتیجه عدم شفافیت قیمت کالاهای مختلف می‌باشد.

۳-۴. عدم وجود مکانیسم یکسان تعیین قیمت در سراسر کشور

نه تنها در سطح کشور بلکه در سطح بازارهای منطقه‌ای نیز مراجعه‌کنندگان با مشکل چند قیمتی روبرو هستند هر چند قسمتی از این مشکل مربوط به عدم وجود اطلاعات کامل در بازار است، اما در بسیاری از موارد اختلاف قیمت‌ها به دلیل نبودن مکانیسم جامع تعیین قیمت مربوط می‌شود. به همین دلیل بورس کالا می‌تواند به‌عنوان یکی از شیوه‌های مؤثر در تعیین قیمت باشد و مکانیسم‌های کنترل قیمت موجود در بورس می‌تواند علاوه بر کنترل و نظارت بر قیمت، قیمت‌های یکپارچه را در بازار به وجود آورد.

۴. جایگاه قانونی بورس کالای ایران

نیاز به ایجاد بازاری متشکل و سازمان یافته برای تقابل آزاد عرضه و تقاضا و دستیابی به آثار مثبت این مهم در اقتصاد، دولت و مجلس شورای اسلامی را بر آن داشت تا بستر قانونی لازم جهت تأسیس و راه‌اندازی بورس‌های کالایی را در ایران فراهم سازند. در همین راستا با تصویب بند «ج» ماده (۹۵) قانون برنامه سوم و بند «الف» ماده (۱۵) قانون برنامه چهارم، شورای عالی بورس موظف به تشکیل و گسترش بورس‌های کالایی در ایران شد.

در پی این امر، در شهریورماه سال ۱۳۸۲ بورس فلزات به‌عنوان اولین بورس کالای کشور فعالیت خود را آغاز کرد و پس از آن نیز بورس کالای کشاورزی در شهریورماه سال ۱۳۸۳ شروع به فعالیت کرد. متعاقباً براساس مصوبه شورای عالی بورس و قانون جدید بازار اوراق بهادار، در آذرماه سال ۱۳۸۵ موجبات تشکیل شرکت بورس کالای ایران از ادغام بورس فلزات و کشاورزی فراهم شد و پس از پذیره‌نویسی و برگزاری مجمع عمومی، شرکت بورس کالای ایران از ابتدای مهرماه سال ۱۳۸۶ فعالیت خود را آغاز کرد.

در ادامه فعالیت بورس کالای ایران، هیئت دولت در بهمن سال ۱۳۸۶ بنا به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی با راه‌اندازی بورس نفت خام و فرآورده‌های نفتی طی دو مرحله موافقت کرد. در همین راستا در مرحله اول بورس فرآورده‌های نفت و پتروشیمی توسط شرکت بورس کالای ایران در تاریخ ۲۸ بهمن‌ماه ۱۳۸۶ در منطقه آزاد کیش راه‌اندازی شد.

سپس به‌منظور انجام معاملات صادراتی، تالار معاملات بین‌المللی بورس در ۴ آبان‌ماه ۱۳۸۸ در جزیره کیش مورد بهره‌برداری قرار گرفت که هم‌اکنون معاملات صادراتی انواع کالاهای صنعتی، کشاورزی و فرآورده‌های نفت و پتروشیمی در آن صورت می‌گیرد. در ادامه این مسیر و به‌منظور تحقق بخش دوم مصوبه هیئت دولت یعنی راه‌اندازی بورس نفت در روز چهارشنبه ۲۲ تیرماه همان سال با عرضه نخستین محموله نفت خام سنگین کشورمان در تالار بین‌المللی بورس کالای ایران در جزیره کیش این هدف نیز محقق شد.

۵. وضعیت بورس محصولات کشاورزی در ایران

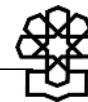
همان‌طور که عنوان شد، محصولات کشاورزی از سال ۱۳۸۳ وارد معامله در بورس شدند. میزان کل محصولات کشاورزی مورد معامله در بورس در سال ۱۳۹۰ تا بهمن‌ماه به میزان ۶۱۱۷۵۶ تن بوده است. متأسفانه با گذشت هفت سال از ورود محصولات کشاورزی در بورس می‌توان گفت که این میزان محصولات مورد معامله در بورس درصد اندکی از تولیدات کشاورزی در کشور را دربر می‌گیرد. نوع معامله این محصولات عمدتاً به‌صورت نقدی بوده است. لازم به‌ذکر است که درحال حاضر محصولاتی مانند انواع برنج، پسته، عدس، کشمش، نخود، ذرت دانه‌ای، جو دامی، شکر تصفیه نشده، شکر سفید، مرغ منجمد، گندم دامی، خرمای کبکاب، تفاله چغندر، کشمش سبز، کنجاله پنبه، چای، کشمش سبز و زعفران از عمده محصولات مورد معامله در بورس محصولات کشاورزی می‌باشند.

جدول ۱. میزان محصولات کشاورزی مورد معامله در بورس از سال ۱۳۸۳-۱۳۹۰

سال ۱۳۹۰ تا پایان بهمن‌ماه	سال ۱۳۸۹	سال ۱۳۸۸	سال ۱۳۸۷	سال ۱۳۸۶	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۸۴	سال ۱۳۸۳	
۶۱۱,۷۵۶	*۱,۵۰۳,۴۳۲	۱۶۷,۹۸۰	۱۷۱,۹۴۰	۱۹۱,۰۶۹	۲۹۵,۷۹۲	۲۱۴,۶۹۰	۹۴,۳۷۱	مقدار (تن)

مأخذ: سازمان بورس کالا، ۱۳۹۰.

* آمار سال ۱۳۸۹ دارای ابهام است، زیرا این میزان محصولات کشاورزی ارائه شده در بورس کالا به شکل غیرمترافی نسبت به سال ۱۳۸۸ رشد داشته است.

۶. مشکلات و ابهامات موجود در بورس کالای محصولات کشاورزی

مشکلات و ابهامات موجود در بورس کالای محصولات کشاورزی که مانع اجرایی شدن قوانین این بخش شده است بدین شرح‌اند:

- عدم شناخت درخصوص مکانیسم و نحوه خریدهای تضمینی در بورس کالا،
- عدم شناخت درخصوص مکانیسم و نحوه خریدهای توافقی در بورس کالا،
- عدم شناخت درخصوص مکانیسم و نحوه انجام مزایده‌ها و مناقصه‌ها در بورس کالا،
- چالش‌های خرید و فروش‌های تضمینی، توافقی و مناقصه‌ها و مزایده‌ها در بورس کالا،
- عدم تعیین کیفیت و استاندارد مشخص درخصوص محصولات مشمول خریدهای تضمینی در بورس،
- چگونگی نحوه انبارداری و سیستم نگهداری،
- چگونگی نحوه حمایت دولت به‌صورت هدفمند و شفاف،
- چگونگی ورود شرکت‌ها و سازمان‌های وابسته وزارت جهاد کشاورزی به بورس به‌عنوان بازارساز (نقش و جایگاه)،
- مداخلات دولت در بازار محصولات کشاورزی و پیامدهای مثبت و منفی آن و لزوم تصحیح آن،
- تالارهای بورس و لزوم گسترش آن در سطح کشور،
- وجود اعتقاد به مغایرت بین سیاست‌های حمایتی دولت از قبیل خرید تضمینی، تنظیم بازار و... با دادوستد محصولات در بورس کالا،
- گسترده بودن بخش که تا دل روستاها می‌توان این گستردگی را مشاهده نمود،
- پراکندگی تولید و خرد بودن میزان برداشت محصول توسط تولیدکننده،
- تعدد بهره‌بردار و فعالین بازار،
- عدم آگاهی و آموزش تولیدکنندگان و بهره‌برداران از چگونگی فعالیت بورس کالا،
- عدم آشنایی مدیران اجرایی دستگاه‌های مرتبط با بخش به نحوه فعالیت و ورود زیرمجموعه‌های آنان به بورس،
- عدم همکاری و هماهنگی زیرمجموعه‌های وزارت جهاد کشاورزی با بورس کالا،
- عدم آشنایی تشکل‌های کشاورزی با بورس کالا و عدم انگیزه جهت حضور در بورس،
- وجود بازار سنتی پیچیده معاملات بخش کشاورزی و انجام معاملات عرفی و توافقی در این بازار (وجود ارگان‌هایی نظیر پشتیبانی امور دام، سازمان تعاون روستایی، شرکت خدمات حمایتی با تعداد پرسنل بالغ بر ۱۰ هزار نفر در سطح کشور که بورس کالا را رقیب خود پنداشته‌اند)،
- سایر موارد و موضوعات متفرقه و مربوط.

۷. ویژگی ساختار بازار محصولات پایه کشاورزی کشور

- ساختار مالکیت کشاورزی کشور پراکنده و تولید و توزیع غیرمنسجم است.
- نقدینگی در بازار کشاورزی بسیار اندک بوده و متکی بر تسهیلات بانکی یا اخذ وام‌های شخصی با بهره‌های کلان از دلالتان است.
- واردکنندگان محصولات پایه کشاورزی به دلیل سیاست‌های متغیر دولت به‌ویژه در تغییر تعرفه‌ها، نوسان نرخ ارز و تصمیمات شرکت‌های مرتبط با بخش کشاورزی (شرکت پشتیبانی امور دام، شرکت خدمات حمایتی کشاورزی و سازمان مرکزی تعاون روستایی) قادر به پیش‌بینی نبوده و همین امر این بازار را برای آنها پرریسک کرده است.
- عمده معاملات در بازار کشاورزی به صورت سنتی و از طریق واسطه‌ها صورت می‌گیرد و آنها علاقه‌ای به افزایش هویت خود ندارند.

۸. ضعف‌های ساختاری بورس کشاورزی از ابتدا تاکنون

- بورس کشاورزی در مقایسه با سال‌های ۱۳۸۳ - ۱۳۸۶ که تحت عنوان سازمان کارگزاران بورس کشاورزی فعالیت می‌کرد بعضاً از اعتبارات تخصیصی استفاده می‌نمود و اکنون هم که در بورس کالا است یا کاملاً بی‌بهره از آن بوده یا اعتبارات به شکل محدود در اختیار کارگزاری‌های منتسب به بانک‌ها و مشتریان آنها قرار دارد.
- فقدان حمایت وزارتخانه بزرگ کشاورزی از ورود کالا در اموری که در اختیار دارد همچون خریدهای تضمینی، توافقی و پیش‌تاز نبودن مسئولین آن عاملی مهم در این بازدارندگی است.
- فقدان حضور بازارسازها^۱ در این بازار در مقایسه با حضور این بازیگردانان نظیر شرکت بازرگانی پتروشیمی و شرکت‌های فولادی از جمله خلل در ساختار بورس کشاورزی است.
- کمبود کارگزاران تخصصی در این حوزه که غالباً آنها نیز جذب بازارهای موازی به‌ویژه طلا شده‌اند، از جمله عوامل کاهش‌دهنده رونق است.
- گرایش سازمان بورس به اعطای مجوز کارگزاری‌ها به بانک‌ها و مؤسسات دولتی و شبه‌دولتی که علاقه چندانی به بخش‌های کم‌بازده و پردردسر ندارند. عامل مهم دیگر کم‌رونقی است.^۲

1. Market Maker

۲. حمیدرضا شوشتریان، ۱۳۹۰.

با توجه به بررسی‌های انجام شده به نظر می‌رسد که توجه به نکات زیر بسیار حائز اهمیت است:

- بورس کالا در سه شاخه اصلی پتروشیمی، فلزات و کشاورزی فعالیت می‌کند. آمار فعالیت دو بخش اول حکایت از موفقیت بورس در این عرصه نسبت به بورس محصولات کشاورزی را دارد.^۱ هر چند بخش مهمی از این موفقیت را باید مرهون سوق دادن دستوری تولیدکنندگان دولتی به بورس دانست که حدود ۹۰ درصد از تولیدات این بخش را در دست داشته و مشتریان را در هر نقطه‌ای که باشند به دنبال خود می‌کشاند. امتیازی که بخش کشاورزی از آن محروم است و با بیش از ۹۰ درصد تولید و تجارت آن توسط بخش خصوصی دقیقاً به عکس شرایط یاد شده موجب ناکامی بورس در این بخش شده است.

- نگاه دولت به اقتصاد کشاورزی و مرکزیت دادوستد کالاهای کشاورزی در بازار سنتی که با ساختار و سازوکار غیرعلمی اداره می‌شود و همین‌طور کم‌توجهی دولت به اجرای قوانین بورس کالا و عدم حمایت جدی از این بورس باعث شده که فعالان بازار همچنان علاقمند به فعالیت در بازار سنتی بوده و علاقه‌ای به حضور در تالارهای کشاورزی نداشته باشند. همچنین لازم به ذکر است که با تمام تلاشی که کارگزاری‌ها و مدیران بورس در ایجاد تعامل با این ارگان‌ها صورت داده‌اند به دلیل محدودیت‌های قانونی، این ارگان‌ها نتوانستند در بورس حاضر شوند چرا که طبق دستورالعمل موجود تهیه وسایل مورد نیاز این ارگان‌ها تنها از طریق مناقصه باید صورت گیرد و مسئولین این ارگان‌ها دادوستد در بورس را نمی‌پذیرند.

- بورس کالاهای کشاورزی برای توسعه، نیازمند حمایت‌های دولتی است و همان‌گونه که دولت تولیدکنندگان عمده فلزات را مکلف به همکاری با بورس فلزات کرده و در همین حال بسیاری از ادارات دولتی را نیز به خرید از این بورس مکلف کرده است باید چنین شرایطی نیز برای بورس کشاورزی ایجاد شود و در عین حال بعضی از سیاست‌های دولت در بخش کشاورزی تغییر یابد.

با توجه به امکانات و تجهیزات بورس کالا و سخت‌گیری این بورس در عرضه و دادوستد کالاهای کشاورزی، دولت می‌تواند واردکنندگان کالاهای کشاورزی را مکلف به عرضه کالای خود در بورس کند و یارانه‌های محصولات کشاورزی را از طریق بورس اختصاص دهد.

- در سال گذشته حدود ۱۰۳ میلیون تن محصولات کشاورزی تولید و در بازار عرضه شده است و لکن باید اذعان نمود که محصولات کشاورزی سهمی در حد صفر از کل محصولات عرضه شده در بورس را داشته است لذا دولت باید با توجه به معضلات بازار کشاورزی و عدم رعایت

۱. سازمان بورس محصولات کشاورزی.

استانداردها در این بازار در جهت بالا بردن کیفیت کالا و حتی صادرات این کالاها بخش قابل ملاحظه‌ای از محصولات را به سوی بورس کالا سوق دهد چرا که نمی‌توان با شیوه‌های سنتی وارد بازارهای جهانی شد و دولت در صورتی که می‌خواهد درصد قابل توجهی از بازار محصولات کشاورزی جهان را به دست بیاورد باید با بورس کالا به جهانی شدن کشاورزی ایران بیاندیشد.

- وزارت کشاورزی باید تشکیلات خود را سبک، نظارتی و در حد سیاستگذار تعریف کند. وجود زیرمجموعه گسترده‌ای از ادارات و سازمان‌های موازی از جمله شرکت پشتیبانی دام، اداره استعلامات و سازمان‌های تعاونی روستایی در بخشی که وظایفی موازی با امور بازرگانی دارند، باید رها شوند. واگذاری خریدهای توافقی، تضمینی، عرضه محصولات اساسی وارداتی کشاورزی به بورس و حمایت بیشتر بانکها در قالب قراردادهای مختلف و ایجاد خط اعتباری برای فعالان این عرصه می‌تواند علاوه بر رفع نگرانی مصرف‌کننده، تولیدکننده و دستگاه‌های اجرایی، بازار سرمایه را برای تأمین سرمایه لازم این بخش به حرکت درآورد.

راهکارها

- بورس کالا در حالی می‌تواند در بخش کشاورزی منشأ خدمت باشد که محلی برای خرید و فروش ریسک تولیدکننده و مصرف‌کننده و عرصه‌ای برای فعالیت شرکت‌های بیمه‌ای پشتیبان باشد. بورس‌های کالایی در جهان براساس قراردادهای آتی دغدغه طرفین را از هر سو، حل کرده و به‌عنوان ناظر امن، تسهیل کار و سرعت عمل را برای برنامه‌ریزی تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان، واردکنندگان و صادرکنندگان فراهم می‌کند؛ اما زمانی می‌توان به این سازوکار دست یافت که صدور اوراق به‌عنوان عاملی مکمل نیز در بورس رایج شود. در این صورت لزوماً تحویل فیزیکی انجام نمی‌گیرد و از روش سلف موازی استفاده می‌شود.

- برنامه فرهنگ‌سازی، به‌منظور آشنایی آحاد مردم، به‌ویژه تولیدکنندگان و فعالان بازار بورس و به‌منظور ترتیب و مشارکت آنها در معاملات، بر پایه سازماندهی بازار اولیه و ثانویه باید صورت پذیرد.

- ایجاد شعب محلی کارگزاران و تالارهای استانی به‌منظور توسعه فعالیت‌های بورس در مناطق تولید و ارتباط نزدیک‌تر با تولیدکنندگان ضرورت دارد.

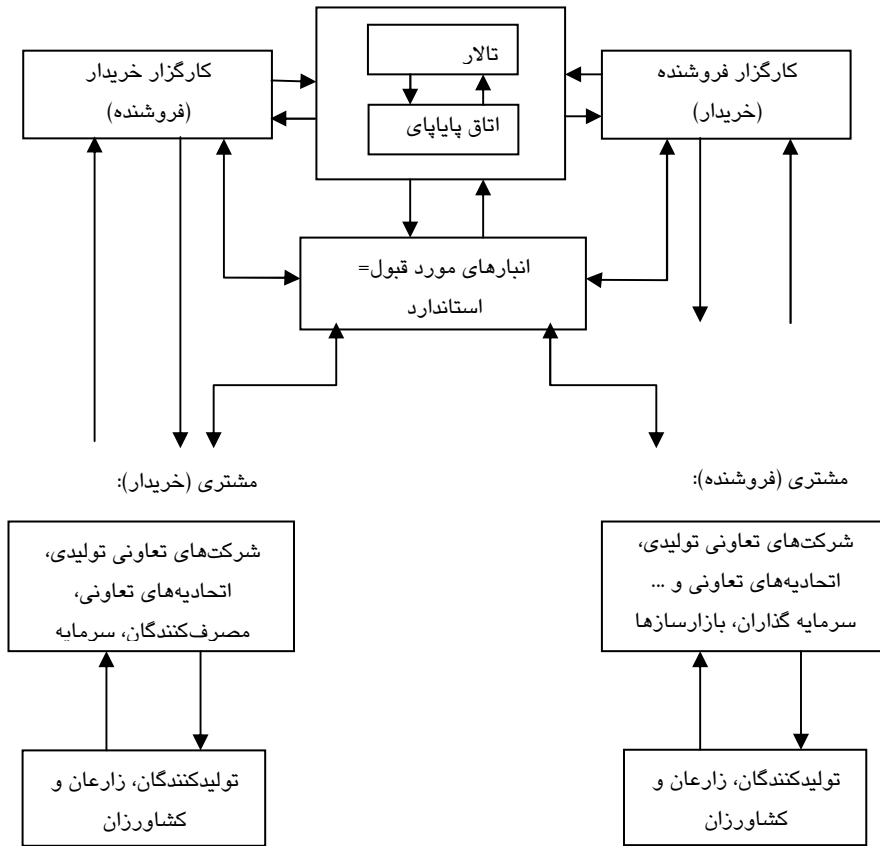
- گسترش برنامه معاملاتی آتی متکی بر ابزارهای مشتقه مالی که زمینه ورود بانکها، بیمه‌ها، مؤسسات مالی، پولی و اعتباری، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و صندوق مشترک سرمایه‌گذاری به بورس را فراهم می‌آورد حائز اهمیت می‌باشد.

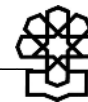
- از آنجا که اکثر مطالعات نشان می‌دهد که گسترش بورس کالاهای کشاورزی می‌تواند به دولت در زمینه کاهش حجم تصدیگری کمک کند، لازم است تا رابطه دولت با بورس کالاهای کشاورزی

- در خصوص محصولات که دارای قیمت تضمینی می‌باشند مشخص و تعریف شود.
- ایجاد زمینه مساعد برای پیوند بازار بورس کالای کشاورزی ایران با بورس‌های منطقه‌ای و جهانی، به‌ویژه در رابطه با محصولات عمده صادراتی از قبیل خرما، پسته، زعفران و فندق ضرورت دارد.
 - یکی از مواردی که بخش خصوصی نسبت به ورود به بازار بورس نگرانی دارد بحث مالیات می‌باشد که لازم است این مسئله به طرق مناسب حل و فصل شود.
 - همخوانی سیاست‌های گمرکی و تعرفه‌ای با توجه به موقعیت مناسب بورس کالاهای کشاورزی نیز لازم است.
 - یکی از مواردی که رونق بازار بورس کالاهای کشاورزی را تسریع می‌بخشد، انجام خریدهای دولتی و عمومی از بورس کالا است که با توجه به استاندارد بودن کالاها می‌تواند فرصت مناسبی برای توسعه بازار باشد.
 - توسعه خدمات و فناوری پیشرفته نظیر معاملات الکترونیک و گسترش این شبکه‌ها به کلیه مناطق و تالارهای استانی می‌تواند باعث گسترش و توسعه بازار بورس کالا و بهره‌مندی تولیدکنندگان از این فرصت بسیار مناسب باشد.
 - جهت بهره‌گیری از ویژگی‌های بازار رقابتی کلیه خریدها، فروشها، مناقصه‌ها و مزایده‌های محصولات کشاورزی قابل داد و ستد در بورس کالا توسط شرکت‌ها و سازمان‌های تابعه وزارت جهاد کشاورزی باید از طریق بورس کالا انجام گیرند.
 - کلیه خریدهای تضمینی و خرید و فروش‌های توافقی محصولات کشاورزی براساس مدل عملیاتی نمودار ۲ از طریق بورس کالا انجام گیرند (پیوست).
 - کیفیت و استاندارد محصولات مشمول خریدهای تضمینی توسط کمیته‌ای متشکل از نمایندگان وزارت جهاد کشاورزی، شرکت بورس کالا، مؤسسه استاندارد و اتحادیه‌ها و تشکل‌های بخش خصوصی به‌ویژه اتاق بازرگانی تعیین شود.
 - در صورت لزوم مقررات، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها، دستورالعمل‌ها و ... که با دادوستد محصولات کشاورزی در بورس کالا مغایر هستند اصلاح شوند.
 - شرکت پشتیبانی امور دام، شرکت خدمات حمایتی کشاورزی و سازمان مرکزی تعاون روستایی به‌عنوان بازارساز در بورس کالا مطابق مقررات فعال شوند.
 - واردات کلیه محصولات کشاورزی وارداتی قابل دادوستد در بورس کالا منحصراً از طریق بورس کالا انجام گیرند.
 - ایجاد و راه‌اندازی تالارهای نمایندگی کارگزاران بورس کالا با کمک و حمایت وزارت جهاد کشاورزی انجام گیرد.

نمودار ۲. سازوکار معاملات محصولات تضمینی کشاورزی

پیوست

شرح تفصیلی مدل عملیاتی «خرید و فروش‌های تضمینی و توافقی محصولات کشاورزی در بورس کالا: مکانیسم انجام مبادله و دادوستد خریدهای (فروش) تضمینی و توافقی توسط مجریان در بورس کالا شامل چندین مرحله مجزا و مستقل و در عین حال مرتبط با هم می‌باشد که شامل موارد زیر است:

۱. **مرحله اول:** ثبت سفارش؛ مشتری خریدار یا فروشنده نوع محصول (مثلاً جو) مقدار محصول (سایز یا قرارداد)، کیفیت محصول (وزارت جهاد کشاورزی تعیین کیفیت و استاندارد محصول را با هماهنگی بورس کالا مشخص می‌کند) و قیمت محصول (خریدار کمترین قیمت و فروشنده بیشترین قیمت) را مشخص و در طی فرم و درخواست کتبی به کارگزار خریدار یا فروشنده ارائه می‌دهد.

تبصره «۱» - در خریدهای تضمینی، قیمت تضمینی دولت حداقل قیمت خرید است. این قیمت همان «قیمت معین» در بورس است که مشتری به کارگزار اعلام می‌کند. اگر قیمت خرید و فروش محصول تضمینی در بازار بورس کالا کمتر از قیمت تضمینی شد دولت از طریق مباشر خود (سازمان مرکزی تعاون روستایی یا سازمان و شرکت دیگری) اقدام به خرید محصول یاد شده به قیمت تضمینی می‌کند (نقش بازارسازی) و یا می‌تواند تفاوت قیمت تضمینی و قیمت پایین‌تر از آن را نقداً به کشاورز و یا نماینده او پرداخت نماید. اگر محصول با قیمتی بالاتر از قیمت تضمینی به فروش رسید که دولت از خرید تضمینی و یا پرداخت مابه‌التفاوت معاف می‌شود.

تبصره «۲» - فروشنده محصول (تولیدکننده و یا شرکت‌های تعاونی تولیدی و ...) باید کیفیت و استاندارد محصول را با هماهنگی شرکت بورس کالا تعیین و توافق کنند. این استانداردها می‌تواند به صورت فرعی از سطح پایین شروع و به سطح بالا حرکت کند. قطعاً کیفیت پایین‌تر قیمت پایین‌تری دارد و کیفیت بالاتر قیمت بیشتری این امر خود مشوق و محرکی برای کشاورزان و تولیدکنندگان است که برای رسیدن به درآمد و سود بالاتر محصول باکیفیت‌تری تولید و عرضه کنند. قیمت بالاتر پاداش کیفیت بهتر است. از طرف دیگر شرکت بورس و سایر اشخاص ذینفع و ذیربط طی یک برنامه زمانبندی محصولات بی‌کیفیت را از بازار حذف می‌کنند.

تبصره «۳» - انبارهای نگهداری محصول باید بین مشتری (تولیدکننده و یا شرکت‌های تعاونی تولیدی و ...) و شرکت بورس کالا مورد توافق قرار گیرند.

تبصره «۴» - مشتری باید از طریق کارگزار خود سپردن تضمین‌های لازم به بورس را معین و بین طرفین مورد توافق قرار گیرد. از جمله اینکه حساب عملیاتی توسط مشتری (تولیدکنندگان،

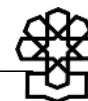
شرکت‌های تعاونی و تولیدی و ... و با هماهنگی اتاق پایاپای و کارگزار مربوطه افتتاح و در کنترل خودکار اتاق پایاپای جهت دریافت و پرداخت وجه محصولات و یا سود و زیان قرار می‌گیرد.

تبصره «۵» - مشتریان می‌توانند؛ کشاورزان جزء و خرده‌پا باشد و یا شرکت‌ها و سازمان‌های بزرگ، می‌تواند تولیدکننده باشد یا سرمایه‌گذار، مشتری می‌تواند دولت باشد و یا بخش خصوصی، کشاورزان خرده‌پا می‌توانند به جای مراجعه مستقیم به بورس، سفارش خرید و فروش خود را به شرکت‌های تعاونی تولیدی و ... ارائه و از آن طریق عمل نمایند.

۲. مرحله دوم: کارگزار (به نمایندگی و وکالت از مشتری) پس از انجام تشریفات مرحله اول، محصول را جهت دادوستد با هماهنگی اتاق پایاپای و مدیریت تالار درینگ معاملات عرضه (و یا تقاضا) می‌کند. در این مرحله بین خریداران و فروشندگان جهت دادوستد محصول یاد شده رقابت صورت می‌گیرد. اگر محصول با قیمتی بالاتر از قیمت تضمینی به فروش رسید، دولت از خرید تضمینی و یا پرداخت مابه‌التفاوت معاف می‌شود. اما اگر قیمت خرید و فروش محصول تضمینی در بازار بورس کالا کمتر از قیمت تضمینی شد، دولت می‌تواند از طریق مباشر خود (سازمان مرکزی تعاون روستایی یا سازمان و شرکت دیگری) به‌عنوان خریدار اقدام به خرید محصول یاد شده به قیمت تضمینی می‌کند (نقش بازاریابی برای سازمان‌ها و شرکت‌های بزرگ دولتی یا غیردولتی وابسته به وزارت جهاد کشاورزی) و یا می‌تواند تفاوت قیمت تضمینی و قیمت پایین‌تر از آن را نقداً به کشاورز و یا نماینده او از طریق شرکت بورس کالا به حساب وی واریز و پرداخت نماید.

۳. مرحله سوم: زمانی که مرحله دوم انجام گرفت، اطلاعات دادوستد و یا قرارداد جدید و فروش انجام معامله به اتاق پایاپای جهت تأیید و انجام تعهدات طرفین ارسال می‌گردد. اتاق پایاپای اقدام به صدور اسناد مربوطه می‌کند. در این مرحله اتاق پایاپای هم در نقش فروشنده در مقابل خریدار و هم در نقش خریدار در مقابل فروشنده ایفای نقش و انجام تعهد می‌کند. یعنی تضمین انجام تعهدات مربوط به اجرای قراردادها.

۴. مرحله چهارم: تسویه حساب مالی: براساس اسناد و قراردادهای مرحله سوم، خریداران ظرف مهلت مقرر باید بهای کالای خریداری شده (همراه با کارمزدهای مربوطه) را از طریق شرکت‌های کارگزاری خود به حساب مربوطه نزد اتاق پایاپای واریز نمایند. در غیر این صورت زیان و جریمه‌های وارد شده را از حساب سپرده کارگزار مشتری نزد اتاق توسط اتاق پایاپای برداشت و به حساب فروشنده (از طریق کارگزار مربوطه) واریز می‌گردد. در مقابل، مشتری فروشنده از طریق کارگزار خود در مقابل دریافت بهای محصول فروخته شده خود، قبض انبار و یا حواله تحویل محصول را طبق استانداردهای بورس (کمیت، کیفیت، زمان و مکان و انبار) به

کارگزار خریدار (و نهایتاً مشتری خریدار) ارائه می‌دهد. در صورتی‌که فروشنده از تحویل کالا خودداری کند زیان و جریمه‌های مربوطه توسط اتاق پایاپای از حساب سپرده وی نزد بورس برداشت و به خریدار پرداخت می‌گردد.

۵. مرحله پنجم: تسویه حساب نهایی: خریدار با پرداخت وجه و تحویل کالای خریداری شده و فروشنده با تحویل کالای فروخته شده و دریافت بهای آن از اتاق پایاپای (از طریق کارگزار خود) و در غیر این صورت با دریافت و پرداخت زیان و جریمه عدم تعهد از محل سپرده‌ها تسویه حساب صورت می‌گیرد.

نکات مهم در خصوص مدل عملیاتی

(الف) قیمت‌ها در بازار نسبتاً واقعی و عادلانه، شفاف، مستند، بدون دستکاری و قابل اتکا هستند که هم برای تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان، سرمایه‌گذاران و... جهت برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری راهنمای خوبی هستند و هم برای دولت جهت انجام حمایت‌های هدفمند.

(ب) در این بازار (بورس کالا)، تنظیم به‌طور خودکار بازار و پایدار صورت می‌گیرد. نیازی به تنظیم دستوری و مصنوعی بازار (و غالباً ناپایدار و کوتاه‌مدت) توسط دولت نیست.

(ج) بخش مهمی از تنظیم خودکار بازار مربوط به بازارسازها هستند که دولت (وزارت جهاد کشاورزی) آنها را حمایت و در آن نقش‌آفرینی می‌کند، لذا سازمان مرکزی تعاون روستایی، شرکت پشتیبانی امور دام کشور و ... به‌عنوان بازارساز در بورس می‌توانند دغدغه‌های وزارت جهاد کشاورزی (دولت) را مرتفع و به توسعه و تنظیم بازار کمک شایانی کنند.

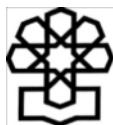
(د) تعیین کیفیت و استاندارد محصولات مشمول خریدهای تضمینی و توافقی موجب می‌شود هم کشاورز یاد بگیرد محصول بی‌کیفیت تولید نکند و برای درآمد بیشتر و سود بالاتر محصولات با کیفیت‌تر و استاندارد بالاتر تولید و عرضه کند و هم دولت منابع کمیاب ملی را برای هر محصول بنجل و بی‌کیفیتی بدون هدف نابود نسازد.

(ه) این مکانیسم موجب می‌شود دولت مداخلات مستقیم خود را کم و سیاست‌های هدایتی، حمایتی و نظارتی خود را اصلاح و هدفمند سازد (یعنی آنچه در قوانین برنامه پنج‌ساله، سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های اصل چهارم قانون اساسی و ... آمده است). در این حالت سیاست‌های هدایتی، حمایتی و نظارتی دولت با سرعت، سهولت و با هزینه کمتر به صورت هدفمند اجرا می‌شود.

(و) بازارها یکپارچه و منسجم می‌شوند. تولیدکننده، مصرف‌کننده، سرمایه‌گذار و ... در تعامل با یکدیگر بازی اقتصادی و قوانین بازار را فرا می‌گیرند. هیچ‌کس به‌جای دیگری فکر نمی‌کند، برنامه‌ریزی نمی‌کند و تصمیم نمی‌گیرد.

منابع و مآخذ

۱. چکیده طرح مطالعات تفصیلی بورس کالای کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان بورس کالای کشاورزی ایران، اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۱.
۲. آشنایی با بورس کالای کشاورزی ایران، سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی ایران، تابستان ۱۳۸۳.
۳. بورس کالای کشاورزی ایران، سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی.
۴. کیانی‌راد، علی. بورس محصولات کشاورزی: ابزاری برای مدیریت ریسک قیمت، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۵.
۵. شوشتریان، حمیدرضا. بورس کالای کشاورزی بدون بسته حمایتی جان نمی‌گیرد، ۱۳۹۰.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۴۱۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی وضعیت بورس کالاهای کشاورزی

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه زیربنایی)

تهیه و تدوین: الهه سلیمانی

همکار: سعید مقیسه

مدیر مطالعه: محسن صمدی

ناظر علمی: محسن صمدی

اظهار نظر کنندگان: حسین هرورانی، فتح‌الله تاری

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی:

۱. بورس

۲. محصولات

۳. کالاهای کشاورزی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱/۳/۲۷